FFI-RAPPORT

20/02754

Hvem er de menige?

— en kvantitativ analyse av vernepliktsdata 2014–2020

Petter Kristian Køber

Hvem er de menige?
– en kvantitativ analyse av vernepliktsdata 2014–2020

Petter Kristian Køber

Forsvarets forskningsinstitutt (FFI) 9. desember 2020

Emneord
Allmenn verneplikt
Førstegangstjeneste
Kvinner i Forsvaret

FFI-rapport
20/02754

Prosjektnummer
1466

Elektronisk ISBN
978-82-464-3299-1

Engelsk tittel
Who are the conscripts? – quantitative analysis of conscription data 2014–2020

Godkjennere
Sverre Kvalvik, *forskningsleder*
Espen Berg-Knutsen, *forskningssjef*

Dokumentet er elektronisk godkjent og har derfor ikke håndskreven signatur.

Opphavsrett
© Forsvarets forskningsinstitutt (FFI). Publikasjonen kan siteres fritt med kildehenvisning.

Sammendrag

Førstegangstjenesten er sentral for rekrutteringen til Forsvaret, og kunnskap om hvem som tjenestegjør, er derfor viktig. En viktig endring i Forsvaret kom med innføringen av allmenn verneplikt i 2014. Endringen betyr at kvinner født i 1997 eller senere har verneplikt på lik linje med menn.

I denne rapporten ser vi på hvordan kvinneandelen i førstegangstjeneste har utviklet seg siden innføringen av allmenn verneplikt, både totalt og i ulike deler av Forsvaret. Vi studerer også sammensetningen av tjenestegjørende knyttet til andre faktorer, som alder, bosted, fag-bakgrunn og motivasjon. I analysen benytter vi data fra egenerklæring, sesjon og førstegangs-tjeneste.

Kvinneandelen i førstegangstjeneste økte med de første vernepliktige kvinnene sommeren 2016 og har fortsatt å øke de påfølgende årene. Ved inngangen til 2020 er i overkant av 30 prosent av de menige kvinner. Av forsvarsgrenene er det Luftforsvaret som har den klart høyeste kvinneandelen, mens Hæren har den laveste. Det er også stor forskjell mellom enkeltavdelinger med mange vernepliktige, hvor noen har en helt jevn kjønnsfordeling blant de menige, mens andre avdelinger har godt under 20 prosent kvinner.

De menige kommer fra alle deler av landet, men Trøndelag og Viken er fylkene som er sterkest representert. Rundt 40 prosent av de menige tjenestegjør i Troms og Finnmark, og blant disse utgjør menige med bosted i fylket en større gruppe enn befolkningsgrunnlaget skulle tilsi.

Over halvparten av de tjenestegjørende har bakgrunn fra allmennfaglige studieretninger på videregående skole, mens rundt 15 prosent kommer fra håndverks- og tekniske fag. Det er vanskelig å sammenligne disse andelene direkte med årskullet som helhet.

De fleste som tjenestegjør i Forsvaret har ønsket det selv. Imidlertid er det en høyere andel blant tjenestegjørende kvinner enn blant tjenestegjørende menn som på egenerklæring eller sesjon har oppgitt at de ikke ønsker tjeneste. Andelen er også noe økende.

Denne studien er basert på registerdata fra Forsvaret, og gir dermed et overordnet bilde av hvem det er som tjenestegjør. Dette kan inngå som en del av et kunnskapsgrunnlag for videre forskning.

Summary

The compulsory military service plays an important role in the recruitment of personnel to the Norwegian Armed Forces. It is therefore important to study the characteristics of the conscripts. The introduction of universal conscription was a significant change for the Armed Forces. The change means that women born 1997 or later have the same conscription duty as men.

In this report, we study how the percentage of female conscripts has evolved since the introduction of universal conscription in the Armed Forces in general as well in the different types of service. We also study the distribution of conscripts by age, place of living, school background and motivation to serve. We base our analysis on data from the selection process and the service.

The percentage of women in the compulsory military service showed an increase with the universal conscription in 2016, and it has continued to increase in the following years. By the start of 2020, more than 30 percent of the conscripts are female. The Air Force have the highest share of women, while it is lowest in The Army. It is also large differences between different units within the Armed Forces, with equal share of men and women in some units, and less than 20 percent women in others.

The conscripts come from all parts of Norway, but regions Trøndelag and Viken have the strongest representation. Around 40 percent serve in Troms and Finnmark, the northernmost region in Norway, and among these conscripts, the locals have high representation compared to the size of the population.

More than 50 percent of the conscripts have a background from general studies in their secondary education, while around 15 percent have vocational training in craft or technical studies. The numbers do not compare easily to the complete annual age cohort.

The vaste majority of the conscripts serve on their own wish. The percentage of unmotivated conscripts is larger among women compared to men, and it is increasing.

Data records from the Armed Forces is the basis for this study, which gives an overview of who the conscripts are. The results can be part of a platform of knowledge for further research.

Innhold

Sammendrag **3**

Summary **4**

1 Innledning **7**
1.1 Datagrunnlag for analysen 7
1.2 Forsvarets offisielle tall 8
1.3 Innhold og målgruppe 9

2 Tjenestegjørende i kontingenter **9**
2.1 Kvinneandel per kontingent 9
2.2 Kontingent og alder 10
2.3 Forsvarsgren og kvinneandel 11

3 Kvinneandel i Forsvarets avdelinger **13**
3.1 Hærens avdelinger 13
3.2 Luftforsvarets avdelinger 15
3.3 Sjøforsvarets avdelinger 16
3.4 Øvrige grener og fellesavdelinger 17

4 Geografisk tilhørighet **18**
4.1 Bosted 19
4.2 Tjenestested 21

5 Fagbakgrunn og kompetanse **23**

6 Motivasjon for tjeneste **26**
6.1 Motivasjon ved egenerklæringen 27
6.2 Motivasjon på sesjon 29

7 Oppsummering og videre arbeid **31**

Referanser **33**

1 Innledning

Allmenn verneplikt ble innført i 2014 og betyr at kvinner født i 1997 eller senere har verneplikt på lik linje med menn. Allerede fem år tidligere ble det innført sesjonsplikt for kvinner født i 1992 eller senere. Dette ble innført sammen med en todelt sesjonsordning, som innebærer at alle 17-åringer leverer en elektronisk egenerklæring om helse, fysisk form, interesser og ønsker, mens et utvalg av årskullet kalles inn til sesjon basert på svarene de har gitt.

Førstegangstjenesten er sentral for rekrutteringen til Forsvaret, og kunnskap om hvem som ønsker tjeneste og hvem som selekteres til tjeneste, er derfor viktig. En delaktivitet i FFI-prosjektet «Tverrfaglig forskning på personell, kompetanse og økonomi i forsvarssektoren» er oppfølging av politiske vedtak innen personell og kompetanse, deriblant allmenn verneplikt. Vi benytter sesjons- og vernepliktsdata til å følge utviklingen i motivasjon for tjeneste og kvinneandel i førstegangstjeneste.

Det første av disse punktene – utviklingen i motivasjon for tjeneste i Forsvaret – har blitt analysert i et eget notat (Køber, 2020). I denne rapporten studerer vi det andre punktet, det vil si hvordan kvinneandelen i førstegangstjeneste har utviklet seg siden innføringen av allmenn verneplikt, både totalt og i ulike deler av Forsvaret. Vi studerer også sammensetningen av tjenestegjørende knyttet til andre faktorer, som alder, bosted, fagbakgrunn og motivasjon.

1.1 Datagrunnlag for analysen

Analysene i denne rapporten baserer seg på sesjons- og vernepliktsdata som er samlet inn og levert av Forsvarets personell- og vernepliktssenter (FPVS). Grunnlaget består av data fra egenerklæringen for alle som er født mellom 1992 og 2002 samt data fra sesjon og førstegangstjeneste frem til og med mars 2020.

Temaet for denne rapporten er hvem som tjenestegjør i Forsvaret, og ikke hvem Forsvaret selekterer til tjeneste. Vi ser derfor kun på vernepliktige som er registrert med fullført eller pågående førstegangstjeneste. De som faller fra i løpet av tjenesten, regnes dermed ikke med.[1] Skjermede avdelinger er heller ikke med i datagrunnlaget.

I analysen inngår kun vernepliktige som har levert egenerklæring og som er registrert med fødselsår og kjønn basert på dette. Videre ser vi kun på dem som er registrert med innrykk i en kontingent sommeren 2014 eller senere. I enkeltanalyser hvor utviklingen over tid er mindre relevant, konsentrerer vi oss om et kortere tidsintervall.

[1] Tidligere analyser viser at det aller meste av frafallet skjer i løpet av rekruttperioden (Køber, 2015).

1.2 Forsvarets offisielle tall

Figur 1.1 viser antall kvinner og menn i førstegangstjeneste gjennom de siste årene, basert på Forsvarets offisielle tall. Figuren viser at kvinneandelen økte kraftig i 2017 da de første kvinnene med verneplikt gjennomførte tjenesten, og at den har fortsatt å øke i de påfølgende årene. Datagrunnlaget vi har til rådighet i denne studien, gir oss mulighet til å gjøre mer detaljerte analyser av hvem som tjenestegjør i ulike deler av Forsvaret.

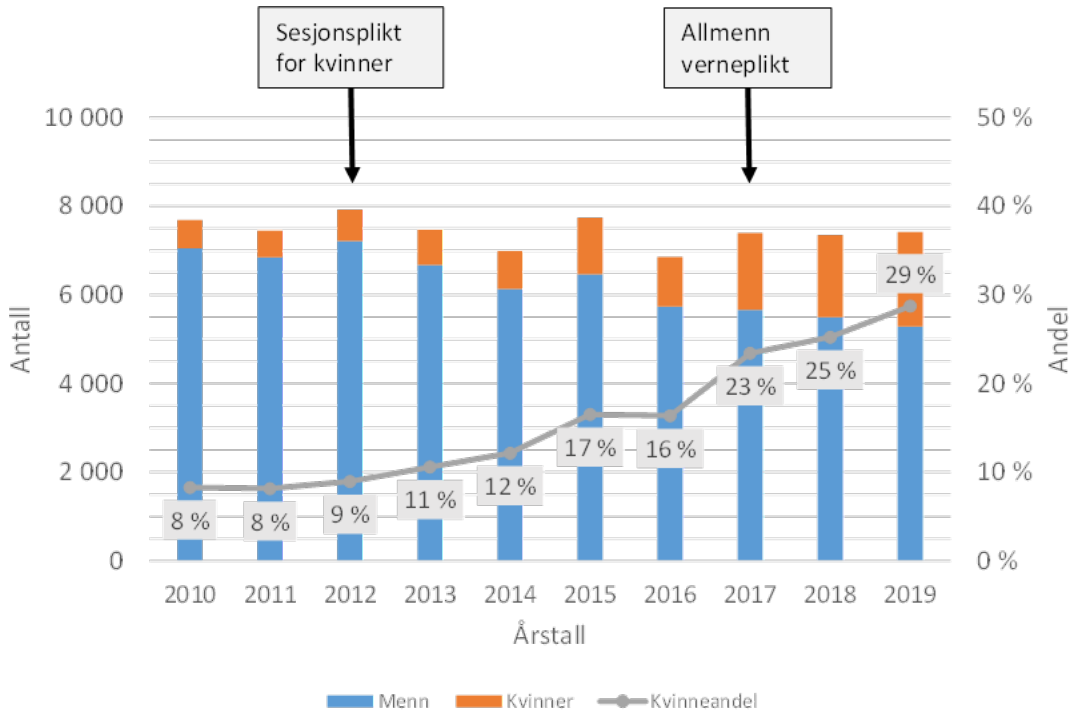

Figur 1.1 Antall kvinner og menn med fullført førstegangstjeneste per kalenderår og med tilhørende kvinneandel. Basert på Forsvarets offisielle tall.[2] Tekstboksene peker på kalenderårene da de første kvinnene med sesjonsplikt og verneplikt gjennomførte førstegangstjenesten.[3]

[2] Kilden for de fem siste årene er Forsvarets årsrapport 2019 (Forsvaret, 2020). Tallene for de første årene er hentet fra tidligere versjoner av Forsvarets årsrapport.

[3] Den første store gruppen av vernepliktige kvinner hadde innrykk sommeren 2016 og avsluttet dermed tjenesten i 2017. Merk at forskjellige årskull tjenestegjør samtidig, og den fulle effekten av endringen blir derfor ikke synlig umiddelbart. Blant alle med innrykk i 2016 var det drøyt 40 prosent som var født i 1997 eller senere. Vi ser nærmere på aldersfordelingen blant de tjenestegjørende i kapittel 2.2.

1.3 Innhold og målgruppe

I kapittel 2 ser vi på den demografiske sammensetningen blant de tjenestegjørende. I kapittel 3 ser vi nærmere på kvinneandelen i ulike deler av Forsvaret. I kapittel 4 ser vi på geografisk tilhørighet for de tjenestegjørende. I kapittel 5 ser vi på kompetansebakgrunn. I kapittel 6 ser vi på motivasjonen for tjeneste blant de tjenestegjørende. I kapittel 7 oppsummerer vi analysen.

Målgruppen for rapporten er personell i forsvarssektoren med interesse for rekruttering, men som ikke nødvendigvis jobber med seleksjon til daglig. Hensikten er å bidra til økt kunnskap om hvem de menige i førstegangstjeneste er etter innføringen av allmenn verneplikt. Arbeidet kan også inngå som en del av et informasjonsgrunnlag for videre utredning og forskning.

2 Tjenestegjørende i kontingenter

I dette kapittelet ser vi på den kjønns- og aldersmessige sammensetningen i førstegangstjeneste fra sommeren 2014 og fremover. Vi ser på utviklingen per kvartalsvise kontingent, både totalt for hele Forsvaret og per forsvarsgren.

2.1 Kvinneandel per kontingent

Hvert år er det rundt 8 000 kvinner og menn som gjennomfører førstegangstjeneste. Figur 2.1 viser hvordan de har fordelt seg på kvartal etter tidspunkt for innrykk fra sommeren 2014 og utover. Godt over halvparten av de menige har innrykk i tredje kvartal, det vil si i juli-, august- eller september-kontingentene, mens det generelt er få som har innrykk i andre eller fjerde kvartal.

Kvinneandelen har økt gjennom perioden, men har samtidig variert noe gjennom året. Det er et tydelig mønster at kvinneandelen er høyest i tredje kvartal. I figuren viser vi også kvinneandelen per år, det vil si kvinneandelen for de fire til enhver tid siste kvartalene. I og med at de fleste har rundt 12 måneders tjeneste, gir dette en indikasjon på kvinneandelen totalt på det angitte tidspunktet. Denne andelen har vært jevnt stigende gjennom perioden – fra 17 prosent høsten 2014 og opp til over 30 prosent i 2019. Dette stemmer godt overens med Forsvarets offisielle tall, slik de er gjengitt i figur 1.1.

Den kraftigste økningen i kvinneandelen i løpet av perioden observerte vi i 3. kvartal 2016, i forbindelse med det første store innrykket av vernepliktige kvinner. Over 1 000 kvinner startet sin tjeneste i det kvartalet, og kvinneandelen økte med over 3 prosentpoeng til over 20 prosent.

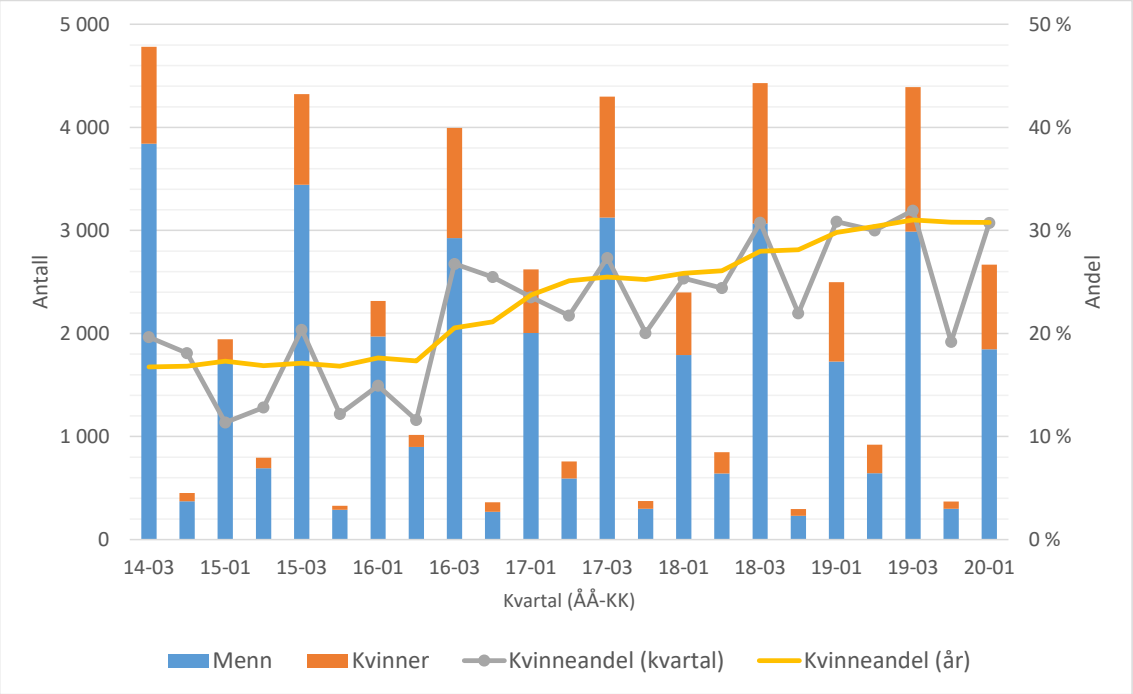

Figur 2.1 Antall kvinner og menn i førstegangstjeneste per kvartal fra høsten 2014 og til og med 2019. Kvinneandel per kvartal og per år (totalt for siste fire kvartaler).

2.2 Kontingent og alder

Et flertall av de menige starter sin tjeneste rett etter avsluttet videregående skole eller i løpet av det påfølgende skoleåret, selv om det ikke gjelder alle. Figur 2.2 viser hvordan de menige har fordelt seg etter fødselsår fra høsten 2014 og utover. I figuren viser vi hvert årskull med en egen farge på stolpene, fordelt på kvartal for innrykk. Vi ser for eksempel at for 1997-kullet – vist i grønt i figuren – startet den største delen av kullet sin tjeneste i 3. kvartal 2016, etterfulgt av 1. kvartal 2017. Videre er det også en del som startet opp høsten 2017 eller utover i 2018. Et tilsvarende mønster er tydelig for samtlige årskull i figuren.

Vi ser også at det er en mindre gruppe (150–200 personer) som hvert år starter tjenesten det året de fyller 18 år. Dette er i all hovedsak lærlinger, og for 1997-kullet finner vi dem i 3. kvartal 2015.

I figur 2.2 har vi også vist andelen *unge* menige, som i denne sammenheng er definert som de som har startet sin tjeneste senest i løpet av skoleåret etter at de normalt ville avsluttet videregående skole med et treårig skoleløp. For eksempel vil de som er født i 1997, regnes som unge ved innrykk frem til og med 2. kvartal 2017. Vi ser at andelen unge som regel er noe høyere i 1. kvartal enn 3. kvartal, noe som tyder på at mens en del venter ett år etter videregående skole før de starter sin tjeneste, er det færre som venter ett og et halvt år. Generelt har andelen unge

økt noe gjennom perioden, fra under 70 prosent på det laveste i 2015 til over 80 prosent høsten 2019.[4] Hvorvidt dette er et resultat av Forsvarets seleksjon, er usikkert.

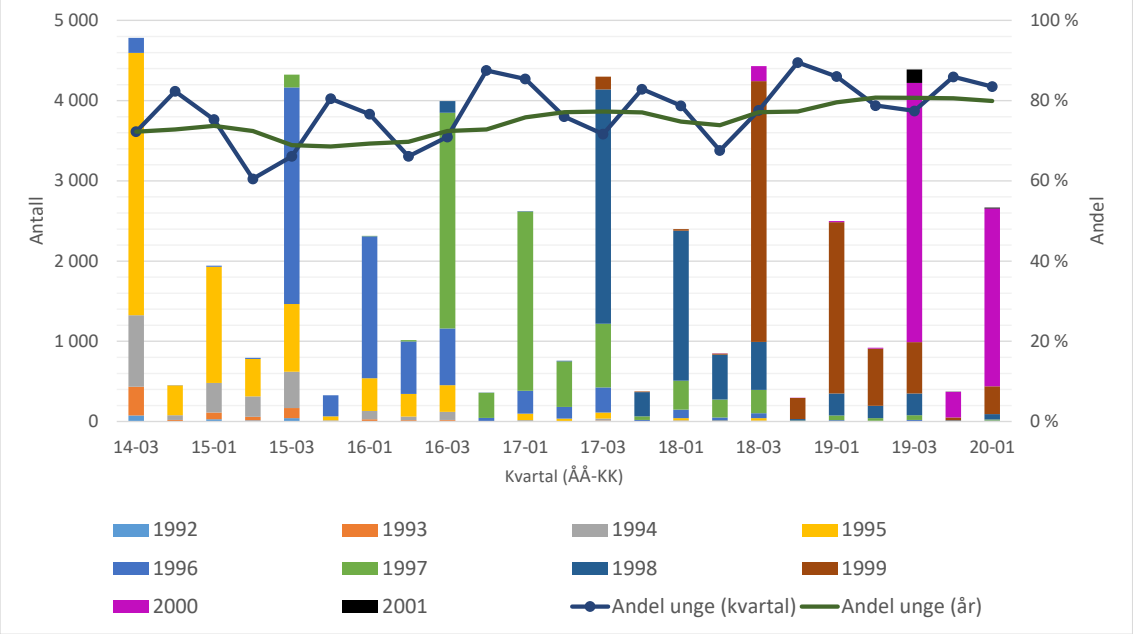

Figur 2.2 Antall menige per kvartal fra høsten 2014 og utover, fordelt på fødselsår. Andel unge – det vil si som er innkalt senest i løpet av skoleåret etter at de normalt har fullført videregående skole – per kvartal og per år (totalt for siste fire kvartaler).

2.3 Forsvarsgren og kvinneandel

Rundt 60 prosent av de menige tjenestegjør i Hæren, mens Sjøforsvaret og Luftforsvaret har grovt regnet 20 prosent hver. Vi ser her på samtlige som tjenestegjør i hver av de tre forsvarsgrenene, uavhengig av hvilken avdeling de tilhører i daglig tjeneste. Figur 2.3 viser utviklingen i kvinneandel i hver av forsvarsgrenene fra høsten 2014 og fremover. I hele denne perioden har Luftforsvaret hatt den høyeste kvinneandelen, mens Hæren har hatt den laveste. I samtlige grener har andelen kvinner økt markant. Kvinneandelen i utvalgte avdelinger i Forsvaret ser vi nærmere på i neste kapittel.

[4] Det er en viss usikkerhet, særlig i de tidligste årene, fordi ingen født før 1992 er med i datagrunnlaget. Det svekker imidlertid ikke observasjonen, ettersom den mest sannsynlige konsekvensen er at vi overestimerer andelen unge og da først og fremst tidlig i perioden.

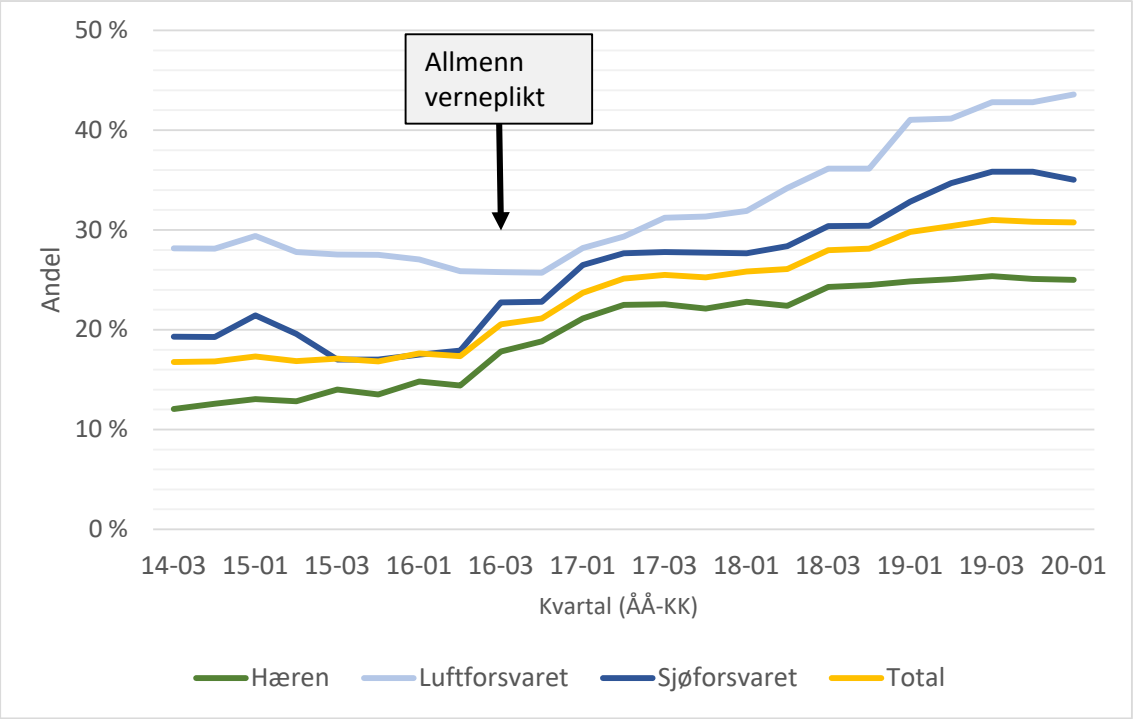

Figur 2.3 Kvinneandel i førstegangstjeneste totalt og per forsvarsgren fra 2014 og utover.[5] *Tekstboksen peker på høsten 2016, da de første kvinnene med verneplikt hadde innrykk.*

Da de første vernepliktige kvinnene startet opp høsten 2016, var det en tydelig økning i kvinneandelen totalt i Forsvaret, men dette gjaldt kun i Hæren og Sjøforsvaret. I Luftforsvaret, som hadde hatt en høy kvinneandel i de foregående årene, gikk den marginalt ned. En mulig forklaring på den manglende økningen kan være at en del av potensialet allerede var tatt ut. Eksempelvis gjennomførte Luftforsvaret et eksperiment («50/50-prosjektet») med jevn kjønnsfordeling i Luftvernbataljonen ved Ørland flystasjon fra sommeren 2014, og dette ble avsluttet sommeren 2016.

I Hæren ble den største økningen i kvinneandel registrert i løpet av det første året etter innføringen av allmenn verneplikt. De siste to årene har andelen kvinner i Hæren ligget relativt stabilt på omtrent 25 prosent, mens de øvrige grenene har hatt en videre økning. Ved inngangen til 2020 har Luftforsvaret 44 prosent kvinner blant de menige, mens Sjøforsvaret ligger på 35 prosent.

[5] Vi benytter her kvinneandel totalt for de til enhver tid fire siste kvartalene, altså tilsvarende tidsserien «Kvinneandel (år)» i figur 2.1.

3 Kvinneandel i Forsvarets avdelinger

I dette kapittelet ser vi nærmere på kvinneandelen i ulike avdelinger i Forsvaret. Ettersom avdelingsstrukturen i Forsvaret endrer seg litt over tid, ser vi kun på tidsrommet 2017–2019, og ser på andelen kvinner per innrykksår. Utvalget av avdelinger er skjønnsmessig, blant annet basert på hvor mange som tjenestegjør per år, og kriteriene kan variere litt fra en gren til en annen. Totaltallene per forsvarsgren er ikke de samme som i kapittel 2.3, ettersom vi her ser på hvilken forsvarsgren avdelingen tilhører og ikke den enkelte soldat.[6]

En mulig forklaring på forskjell i kvinneandel mellom ulike avdelinger kan være ulike fysiske krav, ettersom menn gjennomgående har bedre resultater på de fysiske testene på sesjon enn kvinner. Vi benytter en gjennomgang av de fysiske kravene til ulike typer tjeneste per 2016 til å vurdere de observerte forskjellene (Køber, 2017). Merk at de fysiske testene og kravene til tjeneste i Forsvaret har blitt revidert i ettertid av denne analysen, med økt bruk av kjønns-differensierte krav fra 2017 (Aandstad, 2016). De nye kravene har ikke ført til store endringer i hvem som selekteres til tjeneste, ifølge Forsvarets høgskole (Aandstad mfl., 2019).

Andre forklaringer, som for eksempler kulturforskjeller, kan også være vel så viktige, men er mindre målbare.

3.1 Hærens avdelinger

Figur 3.1 viser kvinneandelen i et utvalg av Hærens avdelinger. Den laveste kvinneandelen i Hæren er i Grensevakten ved Garnisonen i Sør-Varanger (GSV), hvor andelen kvinner er godt under 20 prosent, men har vært økende gjennom den aktuelle perioden. Brigade Nord og Garden – som samlet har bortimot 80 prosent av de menige i Hæren og 40 prosent totalt i Forsvaret – ligger noe høyere med rundt 24 prosent kvinner i 2019. Andelen totalt i Hæren ligger marginalt høyere enn dette, noe som betyr at kvinneandelen er høyere i en del av de mindre avdelingene i Hæren. Vi ser at Forsvarets militærpolitiavdeling (FMPA) har en nokså jevn kjønnsfordeling, og til og med en liten overvekt av kvinner.

Gjennomgangen av de fysiske kravene per 2016 viste at grensejeger var en av tjenestene med de aller tøffeste fysiske kravene. Blant dem som tilfredsstilte de fysiske kravene til grensejeger-tjeneste, var færre enn 10 prosent kvinner.[7] Også de øvrige tjenestene i Hæren hadde relativt tøffe fysiske krav som utelukket en stor andel kvinner. For tjeneste i Garden var det særlig høydekravet som gjorde at andelen kvinner blant de kvalifiserte var lav.

[6] Tjenestegjørende i fellesavdelinger vil tilhøre enten Hæren, Luftforsvaret eller Sjøforsvaret, og det er også eksempler på tjenestegjøring på tvers, f.eks. ved at en hærsoldat tjenestegjør i en luftforsvarsavdeling eller vice versa.
[7] Dette gjaldt vernepliktige født i 1997 som deltok på sesjon i skoleåret 2015/2016. Kvinneandelen blant disse var drøyt 40 prosent.

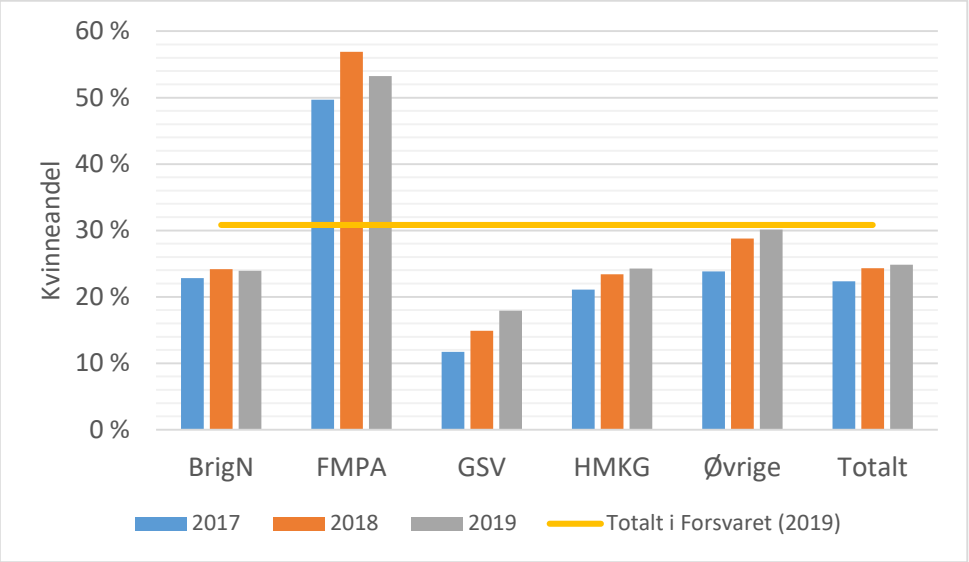

Figur 3.1 *Kvinneandel blant menige med innrykk i 2017, 2018 og 2019 i Brigade Nord (BrigN), Forsvarets militærpolitiavdeling (FMPA), Garnisonen i Sør-Varanger (GSV), Hans Majestet Kongens Garde (HMKG) samt øvrige hæravdelinger og totalt i Hæren. Gjennomsnittlig kvinneandel blant menige i hele Forsvaret i 2019 er angitt for sammenligning.*

De fleste bataljonene som inngår i Brigade Nord, er store vernepliktsavdelinger i seg selv, og det er derfor interessant å se på forskjeller innad i brigaden. I figur 3.2 viser vi kvinneandelen i de største avdelingene i Brigade Nord. Vi ser at kvinneandelen er lavest i manøver-, artilleri- og ingeniørbataljonene, mens den er høyere i typiske støtteavdelinger som samband, stridstren og i en del av de mindre avdelingene.

Vi finner ikke noen umiddelbar forklaring på de interne forskjellene i brigaden ved å se på andelen kvinner blant de kvalifiserte til tjeneste, ettersom den var relativt lik for de ulike typene tjeneste i brigaden. En viktig forskjell var imidlertid at for samband og støtte var de fysiske kravene noe lavere, mens kravet til allment evnenivå (AE) var noe høyere. Selv om menn i gjennomsnitt oppnår en høyere AE-skår enn kvinner, er kjønnsforskjellen betydelig mindre enn på de fysiske testene.

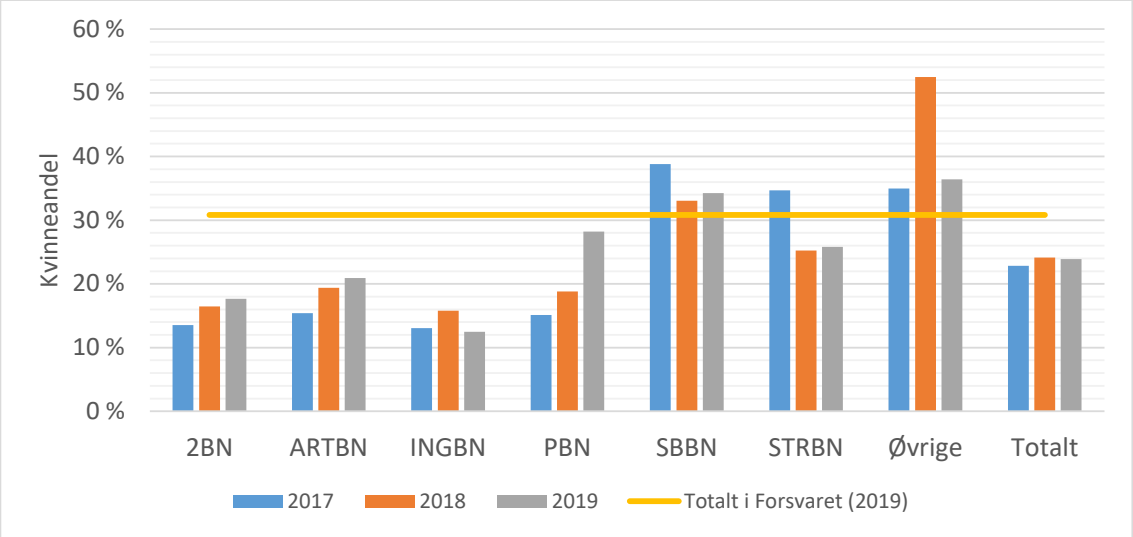

Figur 3.2 *Kvinneandel blant menige med innrykk i 2017, 2018 og 2019 i 2. bataljon (2BN), Artilleribataljonen (ARTBN), Ingeniørbataljonen (INGBN), Panserbataljonen (PBN), Sambandsbataljonen (SBBN), Stridstrenbataljonen (STRBN) samt øvrige brigadeavdelinger og totalt i Brigade Nord. Gjennomsnittlig kvinneandel blant menige i hele Forsvaret i 2019 er angitt for sammenligning.*

3.2 Luftforsvarets avdelinger

Luftforsvaret har den klart høyeste kvinneandelen blant forsvarsgrenene, med over 40 prosent kvinner blant menige med innrykk i 2019. Figur 3.3 viser at kvinneandelen er høy i samtlige av de største luftvingene. Luftforsvaret har også relativt tøffe fysiske krav til en del av sine tjenester. Innen luftvern og baseforsvar er de fullt på høyde med kravene til brigadetjeneste, og baseforsvarstjeneste vil vi finne igjen i flere avdelinger.

En del tjenester i Luftforsvaret har et krav om 5 i allment evnenivå,[8] noe som gjør at de menige også tilfredsstiller kravet for befalsutdanning. Et generelt høyere nivå på kravene til allment evnenivå gjør at de fysiske kravene relativt sett vektlegges i mindre grad enn i for eksempel Brigade Nord. Det kan bidra til en høyere andel kvinner i Luftforsvarets avdelinger.

[8] Allment evnenivå på sesjon måles på en skala 1–9.

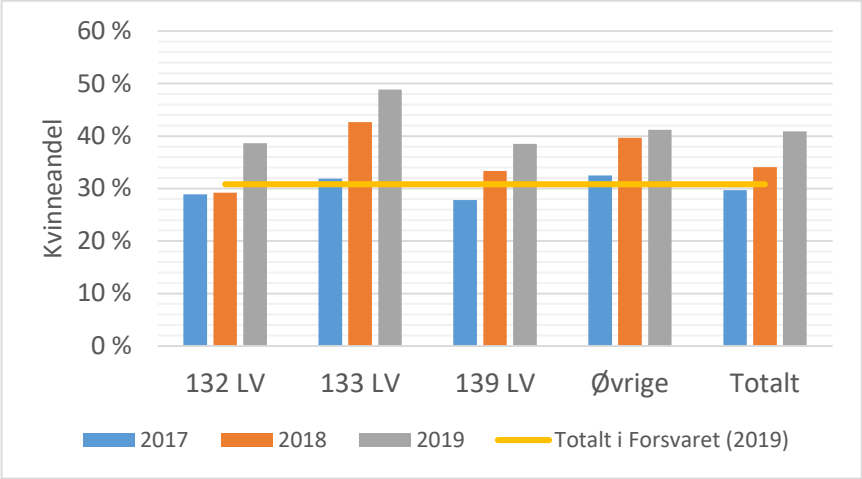

Figur 3.3 *Kvinneandel blant menige med innrykk i 2017, 2018 og 2019 i 132 Luftving (LV), 133 Luftving, 139 Luftving[9] samt øvrige luftforsvarsavdelinger og totalt i Luftforsvaret. Gjennomsnittlig kvinneandel blant menige i hele Forsvaret i 2019 er angitt for sammenligning.*

3.3 Sjøforsvarets avdelinger

I Sjøforsvaret ser vi at Fregattvåpenet har den laveste kvinneandelen. Også resten av Marinen samt Kystvakten har en lavere andel kvinner enn gjennomsnittet i Sjøforsvaret. Tallene kan tyde på at kvinneandelen er lavere blant dem som tjenestegjør på fartøy enn blant de øvrige. Gjennomgangen av de fysiske kravene fra 2016 avdekket ingen vesentlige forskjeller mellom krav til fartøytjeneste og tjeneste på land, med et klart unntak for røykdykkere, hvor kravene var blant de strengeste i Forsvaret.

[9] 139 Luftving ble erstattet av Maritim helikopterving fra 2020.

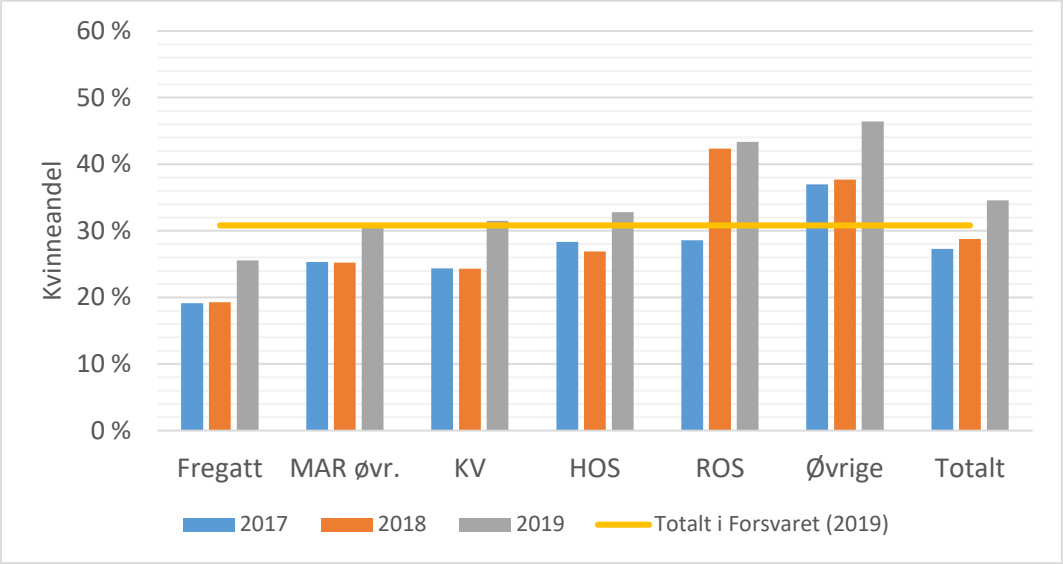

Figur 3.4 *Kvinneandel blant menige med innrykk i 2017, 2018 og 2019 i Fregattvåpenet, øvrige avdelinger i Marinen (MAR øvr.), Kystvakten (KV), Haakonsvern orlogsstasjon (HOS), Ramsund orlogsstasjon (ROS) samt øvrige sjøforsvarsavdelinger og totalt i Sjøforsvaret. Gjennomsnittlig kvinneandel blant menige i hele Forsvaret i 2019 er angitt for sammenligning.*

3.4 Øvrige grener og fellesavdelinger

Figur 3.5 viser kvinneandelen blant menige i Heimevernet og Cyberforsvaret samt to av de største fellesavdelingene.

Heimevernet har få tjenestegjørende, men antallet har økt noe de siste årene, blant annet ved at HV-17 (Finnmark heimevernsdistrikt) har opprettet en forsøksordning med en egen seks måneders førstegangstjeneste på Porsangmoen for vernepliktige med lokal tilhørighet. Kvinneandelen blant de menige i Heimevernet ligger i overkant av 30 prosent, det vil si omtrent som i Forsvaret totalt. Cyberforsvaret har også et lite antall menige, og som avdeling har de en av de laveste kvinneandelene blant menige i førstegangstjeneste.

De største øvrige fellesavdelingene har derimot en kvinneandel som ligger godt over gjennomsnittet i Forsvaret. Særlig skiller Forsvarets operative hovedkvarter seg ut, med nesten 50 prosent kvinner blant de menige i 2019.

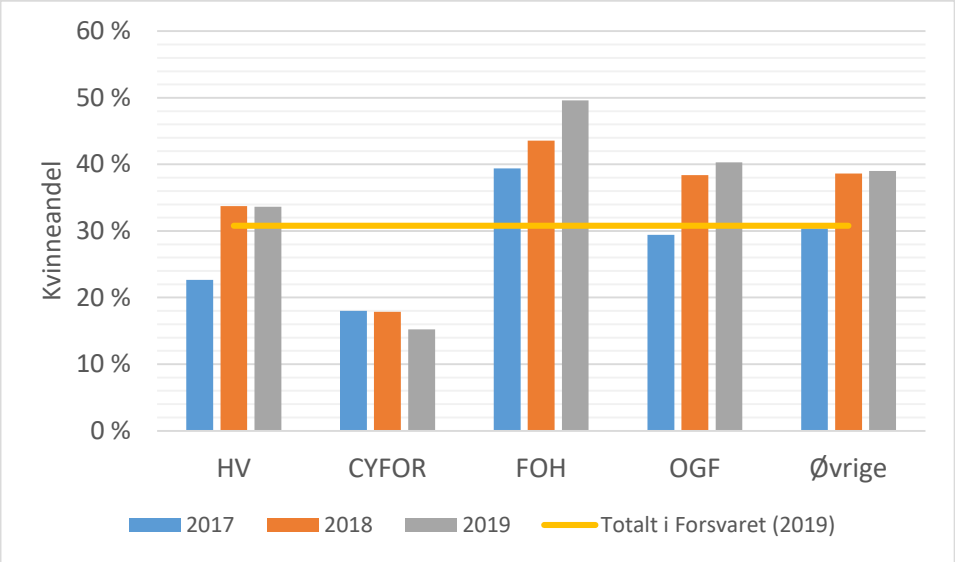

Figur 3.5 *Kvinneandel blant menige med innrykk i 2017, 2018 og 2019 i Heimevernet (HV) og Cyberforsvaret (CYFOR) samt ved Forsvarets operative hovedkvarter (FOH), Oslo garnisonsforvaltning (OGF) og øvrige fellesavdelinger. Gjennomsnittlig kvinneandel blant menige i hele Forsvaret i 2019 er angitt for sammenligning.*

4 Geografisk tilhørighet

Forsvaret er avhengig av rekruttering i ulike deler av landet. Ikke minst er Heimevernet (HV) avhengig av tilførsel av personell med gjennomført førstegangstjeneste og med lokalkunnskap og -tilhørighet. I tillegg er det slik at motivasjonen for førstegangstjeneste er ujevnt fordelt mellom ulike deler av landet.

I dette kapittelet ser vi på bosted[10] og tjenestested blant menige, og sammenhengen mellom disse. I analysen benytter vi fylkesinndelingen som gjelder fra 1. januar 2020, selv der hvor datagrunnlaget er eldre. Koblingen mellom tidligere fylker og nåværende fylker er gjort på kommunenivå.

[10] Vi tar utgangspunkt i registrert bostedskommune ved innlevering av egenerklæringen ved 17 års alder.

4.1 Bosted

Som et tiltak for å styrke rekrutteringen til HV-17 (Finnmark heimevernsdistrikt), ble de aller fleste av de vernepliktige i Finnmark født i 2000 som tilfredsstilte de grunnleggende helsekravene, innkalt til sesjon.[11] Figur 4.1 viser fordelingen på bostedsfylke både i årskullet på helhet og blant dem som møtte til sesjon. Vi ser at ungdommer fra Troms og Finnmark er kraftig overrepresentert på sesjon, med en økning på nærmere 70 prosent sammenlignet med det normale nivået. Dette tilsvarer omtrent 600 vernepliktige ungdommer ekstra på sesjon. Blant øvrige fylker er det kun fra Trøndelag vi ser en vesentlig overrepresentasjon, mens Møre og Romsdal, Agder og Rogaland har en tydelig underrepresentasjon i dette årskullet.

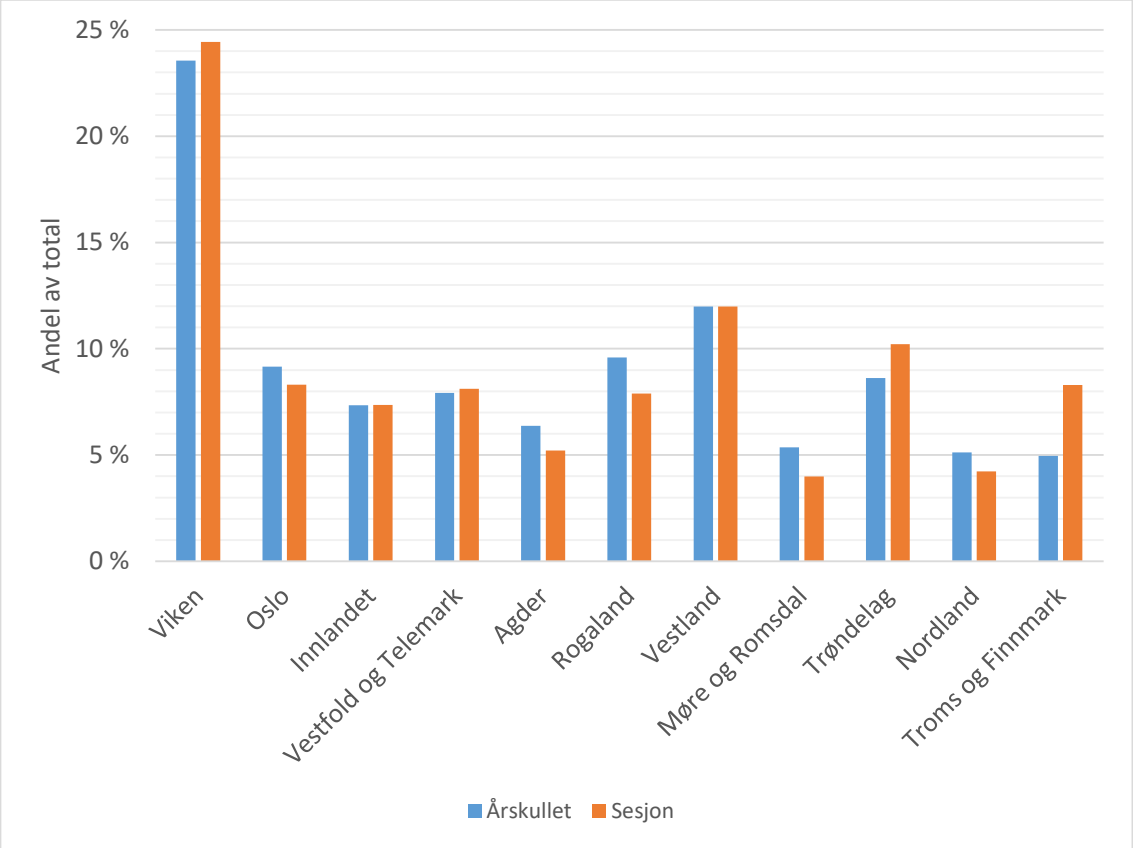

Figur 4.1 Fordeling av bostedsfylke blant hele årskullet født i 2000 (kilde: Statistisk sentralbyrå[12]) og blant dem som har møtt til sesjon.

I figur 4.2 viser vi fordelingen av bostedsfylke blant alle tjenestegjørende med innrykk i 2019, sammenlignet med fordelingen i 2000-kullet både som helhet og på sesjon.[13] Tallene tyder på en

[11] Forsvarets forum (2019). Nå starter Heimevernets førstegangstjeneste i Finnmark. https://forsvaretsforum.no/na-starter-heimevernets-forstegangstjeneste-i-finnmark/107071. Oppdatert 28. juni 2019.
[12] Andelene er beregnet ut fra antall 18-åringer registrert i hvert av fylkene per 2018, hentet fra https://www.ssb.no/-statbank/table/07459/ i august 2020.
[13] Merk at 2000-kullet utgjør under halvparten av de menige med innrykk i 2019, ettersom innrykkene i 1. halvår er dominert av menige født i 1999, så tallene er ikke direkte sammenlignbare.

svak overrepresentasjon fra Troms og Finnmark, men i mindre grad enn for Trøndelag og Viken og i langt mindre grad enn på sesjon. Fylkene som var underrepresentert på sesjon, er også det i tjeneste. Over- og underrepresentasjon i tjeneste stemmer videre godt overens med hvilke fylker som har henholdsvis høy og lav andel motiverte i aldersgruppen som helhet (Køber, 2020).

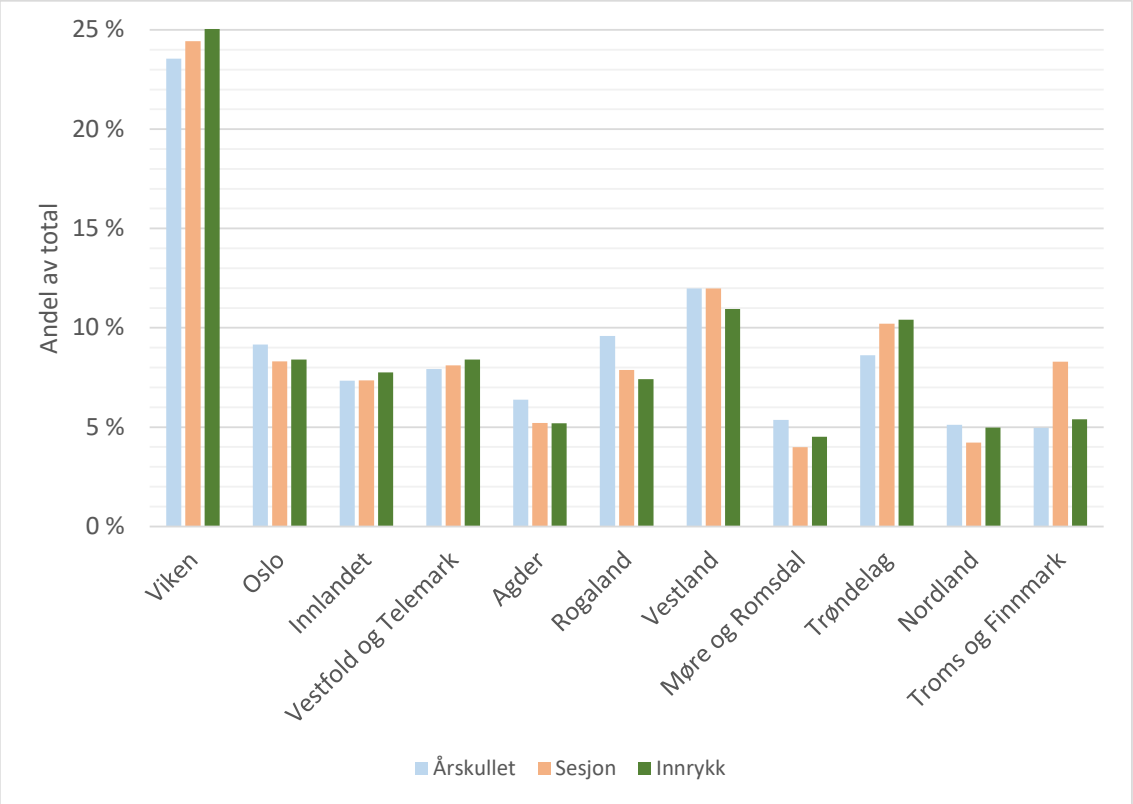

Figur 4.2 Fordeling av bostedsfylke blant hele årskullet født i 2000 og dem som har møtt til sesjon (jf. figur 4.1) og blant alle som startet tjeneste i 2019.

Tallene fra innrykk i 2019 viser altså at det foreløpig ikke er noen vesentlig økning i antall menige fra Troms og Finnmark, og heller ikke i starten av 2020 har det vært noen økning. Tiltaket med å ta inn flere til sesjon i distrikter med sårbart rekrutteringsgrunnlag kan likevel bidra til å sikre at man ikke mister kvalifiserte kandidater i disse områdene. I kombinasjon med andre tiltak – som HV-17s forsøksordning med en seks måneders førstegangstjeneste på Porsangmoen for vernepliktige med lokal tilhørighet[14] – kan det over tid styrke rekrutteringen i kritiske områder.

Bakgrunnstallene viser også en kjønnsforskjell i enkelte fylker. Hvis vi ser på menige med bosted i Trøndelag og innrykk i 2019 var 37 prosent kvinner, sammenlignet med 31 prosent for landet som helhet. Trøndelag skiller seg dermed ut som fylket med klart høyest kvinneandel. En

[14] Forsvaret (2019). Finnmark heimevernsdistrikt 17. https://forsvaret.no/hv/org/distr/17. Oppdatert 6. januar 2020.

mulig forklaring er Luftforsvarets tilstedeværelse i fylket. I motsatt ende av skalaen finner vi Oslo, hvor andelen kvinner blant de menige fra hovedstaden var 26 prosent i 2019.

4.2 Tjenestested

Figur 4.3 viser fordelingen av tjenestested for alle menige i førstegangstjeneste med innrykk i 2019, kategorisert etter fylke.[15] Vi ser at over 40 prosent tjenestegjør i Troms og Finnmark, og brigadens store avdelinger i Indre Troms er naturlig nok hovedforklaringen på dette. Fylkene som følger nærmest er Oslo, Vestland og Nordland.

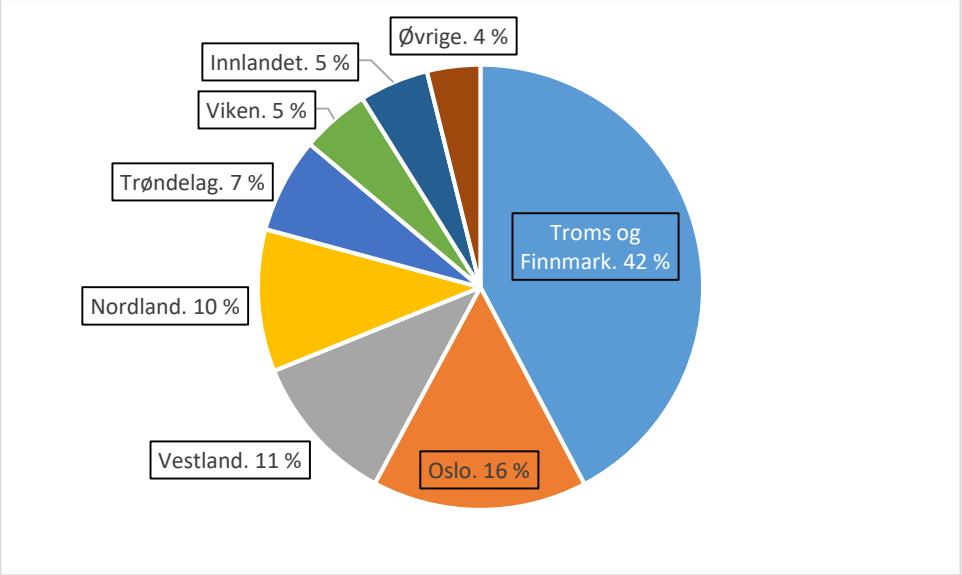

Figur 4.3 Tjenestested for menige med innrykk i 2019, fordelt på fylke.

Kvinneandelen i hvert av fylkene varierer naturlig nok med hvilke avdelinger som har lokal tilstedeværelse. I 2019 hadde Nordland med 42 prosent den høyeste kvinneandelen blant de syv fylkene med flest tjenestegjørende, men også i Viken, Trøndelag og Vestland var kvinneandelen godt over landsgjennomsnittet på 31 prosent. Innlandet, Troms og Finnmark og Oslo – som alle er fylker med store hæravdelinger – hadde en kvinneandel på 25–27 prosent i 2019.

Tidligere analyser viser at motivasjonen for tjeneste er større i kommuner hvor Forsvaret har en betydelig tilstedeværelse (Fauske, 2011&2012; Køber og Strand, 2013), og dette gir også utslag når vi ser på hvilke fylker hvor motivasjonen er høyest (Køber, 2020). Et naturlig spørsmål er om dette også har noe å si for hvor de ulike tjenestegjør.

[15] Registreringen av tjenestested er gjort av FPVS for 77 prosent av innrykket. Menige med manglende registrering av tjenestested er nokså jevnt fordelt på avdelinger og grener, så vi har ingen grunn til å anta at det er systematiske skjevheter som har et vesentlig utslag på den totale fordelingen.

For å vurdere dette har vi – for hvert av de syv fylkene hvor det er flest som tjenestegjør jf. figur 4.3 – sett på hvor stor andel av de lokale som tjenestegjør i eget fylke. I figur 4.4 sammenligner vi disse andelene med andelen blant alle menige.

Vi ser at blant menige fra Troms og Finnmark er det over 60 prosent som tjenestegjør i hjemfylket, altså en klar økning sammenlignet med de drøyt 40 prosent hvis vi ser på menige fra hele landet. Oversikten viser at også menige fra Vestland, Nordland og Trøndelag er klart overrepresentert i sine hjemfylker. For menige fra Viken og Innlandet ser vi kun en svak overrepresentasjon i hjemfylket, mens for menige fra Oslo er det en svak underrepresentasjon.

Totalt sett og litt forenklet tyder tallene på at menige fra Østlandet tjenestegjør i avdelinger spredt over hele landet, mens menige fra resten av landet i større grad tjenestegjør i avdelinger i nærheten av hjemstedet. Troms og Finnmark er likevel det vanligste tjenestestedet uansett hvor i landet de menige kommer fra.

Fordelingen på tjenestefylke per bosted gjenspeiles til en viss grad også i hvilken forsvarsgren de menige tjenestegjør i. Aller tydeligst er dette i Vestland, hvor rundt én av tre menige gjennomfører førstegangstjenesten i Sjøforsvaret, mot rundt én av fem i landet som helhet.

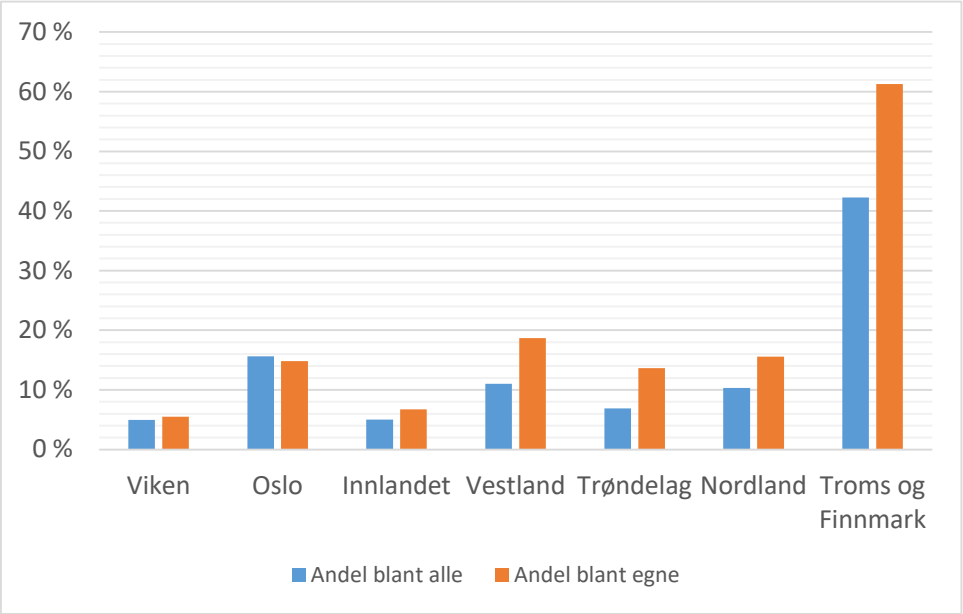

Figur 4.4 Andel som tjenestegjør i utvalgte fylker, blant alle menige med innrykk i 2019 og blant menige med bosted i det aktuelle fylket.

5 Fagbakgrunn og kompetanse

Fagbakgrunn og kompetanse er viktig for mange tjenester i Forsvaret. De ansvarlige for rekvireringen av vernepliktige i forsvarsgrenene rapporterer om at det kan være krevende å sikre et tilstrekkelig antall vernepliktige med den rette kompetansen, for eksempel i form av fagbrev (Teien mfl., 2019). Fagbakgrunn har også vist seg å være viktig for rekrutteringen til videre tjeneste, særlig i Sjøforsvaret og Luftforsvaret (Køber mfl., 2019).

I dette kapittelet ser vi på sammensetningen av fagbakgrunn fra videregående skole blant dem som møter til sesjon, blant de menige i førstegangstjeneste og i den aktuelle aldersgruppen som helhet. Tallene for sesjon og for menige er basert på den enkeltes VG2-utdanning,[16] ettersom det gir et mer korrekt bilde av fagfelt enn VG3-utdanning.[17] Forsvaret henter dataene fra VIGO[18]-portalen og benytter Norsk standard for utdanningsgruppering (NUS).[19] Tallene for hele aldersgruppen er hentet fra Statistisk sentralbyrå (SSB) og er basert på utdanningsområdene i Kompetansereformen.[20]

Figur 5.1 viser fordelingen på de tre største sivile fagfeltene samt øvrige fagfelt blant alle som har møtt til sesjon. Vi ser at 54 prosent på sesjon har bakgrunn fra allmenne fag, og at andelen er betydelig høyere blant kvinner enn blant menn. Til gjengjeld utgjør håndverks- og tekniske fag 25 prosent blant menn, men kun noen få prosent blant kvinner.

Figur 5.2 viser fordelingen på de tre største sivile fagfeltene samt øvrige fagfelt blant dem som gjennomfører førstegangstjeneste. Andelen med allmennfaglig bakgrunn er noen få prosent-poeng høyere enn på sesjon, mens andelen med håndverks- og tekniske fag er noe lavere. Vi har ikke vurdert hvorvidt dette er et resultat av seleksjonen eller av frafall i tjeneste.

[16] Rundt 5 prosent av elevene er registrert med mer enn én utdanning, og disse er fordelt på respektive fagfelt.
[17] Yrkesfaglige elever som tar påbygging til generell studiekompetanse i VG3, ville ellers ha blitt kategorisert som allmennfaglige elever.
[18] VIGO-portalen er et felles nettsted for ulike applikasjoner og databaser knyttet til videregående opplæring. Portalen forvaltes av et interkommunalt selskap.
[19] Standarden gir mulighet til en svært detaljert registrering av type utdanning på alle nivåer. Vi benytter her sivilt fagfelt, som er det øverste nivået i kategoriseringen av utdanninger.
[20] For en oversikt over de ulike utdanningsprogrammene i videregående opplæring, se Utdanningsdirektoratet https://www.udir.no/utdanningslopet/videregaende-opplaring/.

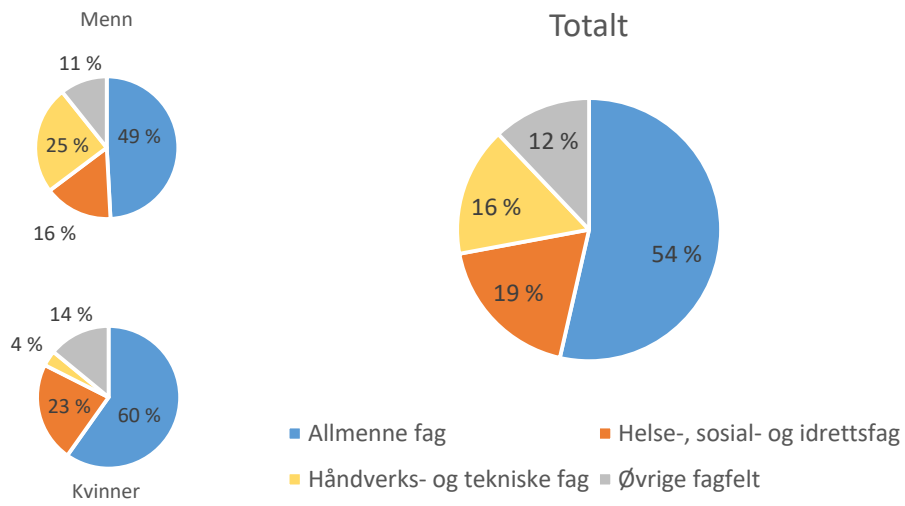

Figur 5.1 Andel med ulike sivile fagfelt blant vernepliktige på sesjon født i 2000.

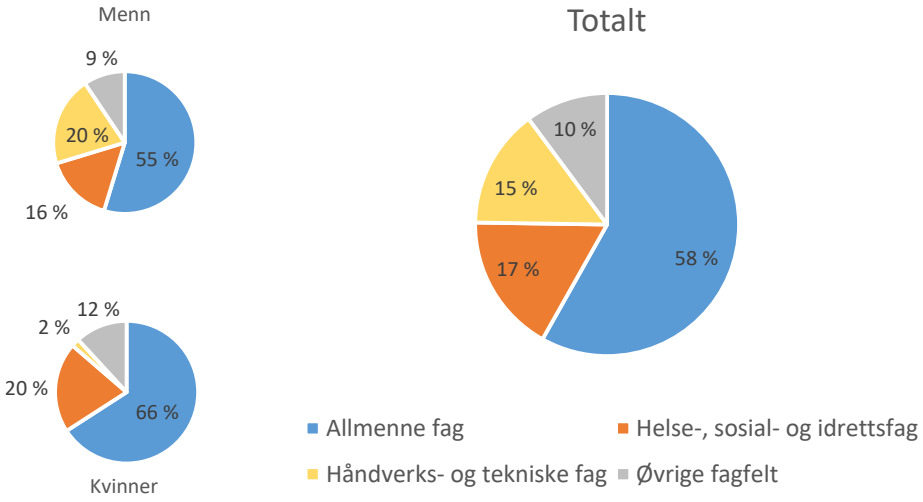

Figur 5.2 Andel med ulike sivile fagfelt blant tjenestegjørende med innrykk i 2019.

Når vi ønsker å sammenligne andelene innen ulike fagfelt i Forsvaret med aldersgruppen som helhet, er det ikke opplagt hvordan det bør gjøres. For det første vil fordelingen avhenge av om vi ser på elever som starter i videregående utdanning, elever som holder på med videregående utdanning eller elever som fullfører. For det andre vil offisielle tall fra SSB eller Utdanningsdirektoratet som hovedregel benytte utdanningsområdene fra Kompetansereformen, eventuelt kun en todeling med studieforberedende og yrkesforberedende utdanning.

Vi har valgt å se på antall elever og lærlinger totalt under videregående utdanning basert på tall fra SSB, ettersom disse gir en tilstrekkelig oppløsning på kjønn og utdanningsområde til at det

er mulig å sammenligne. Det er også på mange måter et naturlig valg, ettersom de som møter til sesjon som hovedregel er underveis i videregående utdanning. Vi må imidlertid ta høyde for at en del studieretninger har høyt frafall tidlig i studieløpet og at elever i utdanninger som går over fire år telles flere ganger enn elever i utdanninger som går over tre år. Begge disse feilkildene vil gjøre at andelen som tar yrkesforberedende utdanning ser større ut i datagrunnlaget enn det reelt vil være i Forsvarets grunnlag for seleksjon.

Figur 5.3 viser hvor stor andel hvert av de ulike utdanningsområdene fra Kompetansereformen utgjør blant alle elever og lærlinger i videregående utdanning, splittet på kjønn. I figuren har vi sortert utdanningsområdene på de tre største sivile fagfeltene fra NUS samt øvrige fagfelt. Dette er for å gjøre det mulig å sammenligne med Forsvarets tall.

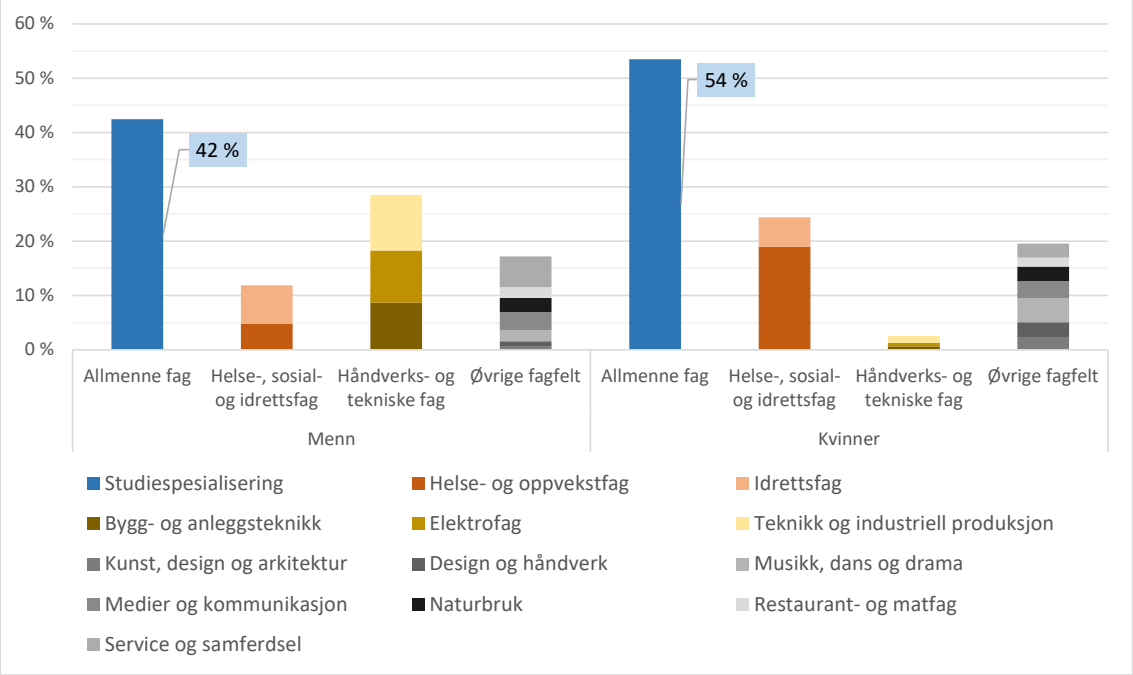

Figur 5.3 Andel av elever og lærlinger i videregående skole i 2019 innen ulike utdannings-program (kilde: Statistisk sentralbyrå[21]) for menn (til venstre) og kvinner (til høyre). Vi har samlet utdanningsprogrammene innen samme NUS-fagfelt for å muliggjøre en sammenligning med Forsvarets tall.[22]

Vi ser at 42 prosent av de mannlige elevene og 54 prosent av de kvinnelige elevene tar allmenne fag. Dette er en langt lavere andel enn i Forsvaret, uansett om vi ser på sesjon eller aktiv

[21] Andelene er beregnet ut fra totalt antall elever og lærlinger innen hvert utdanningsområde i 2019, hentet fra https://www.ssb.no/statbank/table/06382/ i august 2020.
[22] Studiespesialisering, idrettsfag samt tre av områdene samlet under øvrige fagfelt er *studieforberedende*. Helse- og oppvekstfag, de tre områdene under håndverks- og tekniske fag samt de resterende under øvrige fagfelt er *yrkes-forberedende*.

tjeneste. Imidlertid trenger ikke det bety at Forsvaret velger langt flere fra allmennfag enn fra øvrige studieretninger, ettersom det er flere feilkilder, som beskrevet over.

Videre ser vi at håndverks- og tekniske fag utgjør nesten 30 prosent blant mannlige elever, sammenlignet med 20 prosent blant menn i førstegangstjeneste. Her må vi imidlertid ta høyde for at en del av disse utdanningene går over fire år (inkludert læreperiode), så vi kan dermed ikke konkludere med at elever fra dette fagfeltet selekteres i mindre grad til førstegangstjeneste. Detaljerte bakgrunnstall viser at elever fra alle de tre utdanningsområdene innen fagfeltet – bygg og anlegg, elektro samt teknikk og industriell produksjon – er nokså godt representert blant de menige.

En gruppe som ser ut til å være underrepresentert i Forsvaret, er elever innen helse- og oppvekstfag, ettersom de 17 prosent i tjeneste med bakgrunn fra helse-, sosial- og idrettsfag, som vist i figur 5.2, i all hovedsak er idrettsfag. Helse- og oppvekstfag er det nest største utdanningsområdet blant kvinnelige elever med nærmere 20 prosent, og dermed også klart størst av de yrkesforberedende utdanningsområdene blant kvinner.

Svendsen-utvalget mener at førstegangstjenesten ikke benyttes godt nok til å rekruttere den riktige kompetansen til Forsvaret (Svendsen-utvalget, 2020). Utvalget trekker særlig frem den teknologiske utviklingens betydning for Forsvarets kompetansebehov fremover. Vi har i denne studien ikke kartlagt teknologikompetansen eller -interessen blant de menige i førstegangs-tjeneste, ettersom dette ikke er mulig å vurdere basert på data fra egenerklæring og sesjon alene. Svendsen-utvalget foreslår blant annet endringer i egenerklæringsskjemaet for å fange opp relevant kompetanse tidlig i seleksjonsprosessen.

6 Motivasjon for tjeneste

Selv om det er verneplikt som ligger til grunn for førstegangstjenesten, har flertallet av de menige selv ønsket å tjenestegjøre. Det gjelder imidlertid ikke alle, og Hellum (2020) hadde i sin feltstudie ved rekruttskolen på Madla flere informanter i utvalget som uttrykte at de tjeneste-gjorde mot sin vilje. Vernepliktsundersøkelsen for kontingent 2018 viser at det er 82 prosent som sier at de «helt klart» eller «kanskje» ville valgt å avtjene førstegangstjenesten også hvis den var frivillig (Forsvarets mediesenter, 2019), og det gjelder både for kvinner og for menn. Andelen med positivt svar har gått noe ned de siste årene, men er likevel høyere enn den var på starten av 2010-tallet, da kun menn fikk dette spørsmålet.

I dette kapittelet vil vi se på i hvilken grad de menige i førstegangstjeneste selv har ønsket seg inn i Forsvaret. Vi gjør dette ved hjelp av svar fra egenerklæringen og registreringer fra sesjon. Hvert av disse datapunktene gir kun et øyeblikksbilde, og motivasjonen vil variere både

gjennom seleksjonsprosessen og gjennom førstegangstjenesten. Likevel gir det en mulighet til å sammenligne ulike grupper og se på endringer over tid.

6.1 Motivasjon ved egenerklæringen

I egenerklæringen som de fyller ut det året de fyller 17 år, oppgir de vernepliktige hvorvidt de ønsker tjeneste i Forsvaret eller ikke. Figur 6.1 viser andelen kvinner og menn som har oppgitt at de ønsker tjeneste i Forsvaret i de syv siste årskullene som har fylt ut egenerklæringen. Blant alle som er født i 2002, var det 41 prosent av mennene og 22 prosent av kvinnene som oppga at de ønsket tjeneste i Forsvaret,[23] en svak nedgang sammenlignet med de foregående årene (Køber, 2020).

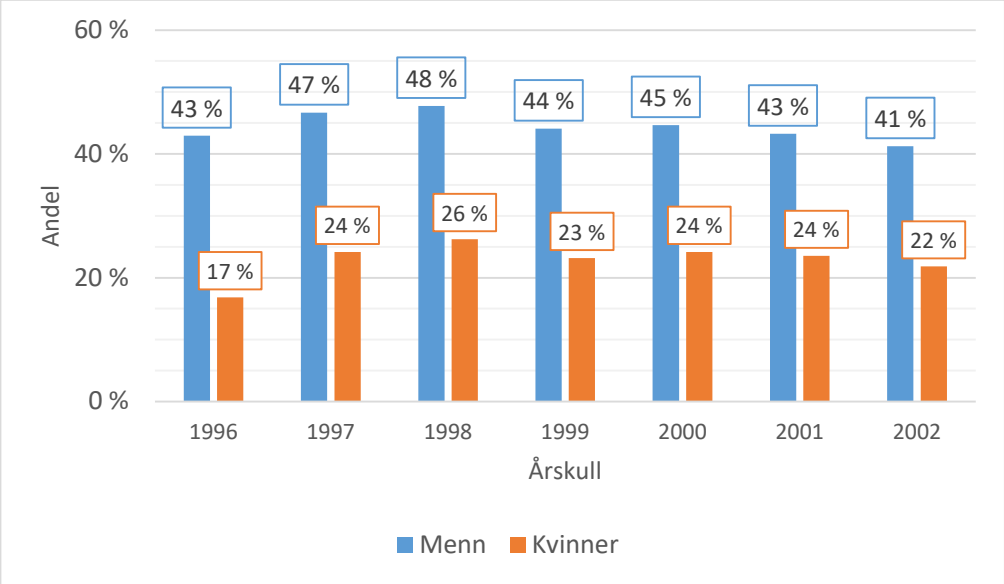

Figur 6.1 Andel blant kvinner og menn født mellom 1996 og 2002 som i egenerklæringen har oppgitt at de ønsker tjeneste i Forsvaret.

Tidligere studier har vist at flesteparten av dem som blir innkalt til sesjon, har oppgitt at de ønsker tjeneste (Køber, 2016). I 1997-kullet gjaldt det 79 prosent av mennene og 60 prosent av kvinnene.

I denne studien har vi også sett på hva de menige i førstegangstjeneste har svart i egen-erklæringen. Figur 6.2 viser hvor stor andel av de menige som i egenerklæringen har oppgitt at de ønsker tjeneste i Forsvaret. I denne figuren har vi fordelt de menige på innrykksår fra 2016 og utover.[24] Oversikten viser at godt over 80 prosent av de tjenestegjørende mennene og i underkant av 80 prosent av de tjenestegjørende kvinnene har oppgitt at de ønsker tjeneste i

[23] Dette tilsvarer de som har svart «stemmer bra» eller «stemmer ganske bra» når de har blitt bedt om å ta stilling til påstanden «Jeg ønsker tjeneste i Forsvaret». Se Køber (2020) for detaljer.
[24] De som er født i 1995 eller tidligere, hadde ikke anledning til å svare «vet ikke» på dette spørsmålet. I og med at 2016 var det første året da de som er født 1996 eller senere var i klart flertall, jf. figur 2.2, har vi utelatt tidligere år.

Forsvaret, altså klart høyere enn på sesjon. For menn er tallene relativt stabile gjennom perioden, mens for kvinner ser vi en tydelig nedgang i 2019.

Tallene betyr ikke at nærmere én av fem som tjenestegjør har vært umotiverte i den forstand at de allerede på egenerklæringen har oppgitt at de ikke ønsker tjeneste i Forsvaret. Det store flertallet av denne gruppen har nemlig svart «vet ikke» på spørsmålet om tjeneste i Forsvaret. Andelen umotiverte var svært lav (2–3 prosent) i årene 2016–2018, men økte noe i 2019, særlig blant kvinner. I 2019 dreide det seg totalt om rundt 300 menige som har oppgitt at de ikke ønsker tjeneste i Forsvaret. Av disse 300 er det omtrent like mange av hvert kjønn, noe som innebærer at det er en høyere andel umotiverte kvinner, ettersom kvinnene utgjør færre enn én av tre menige.

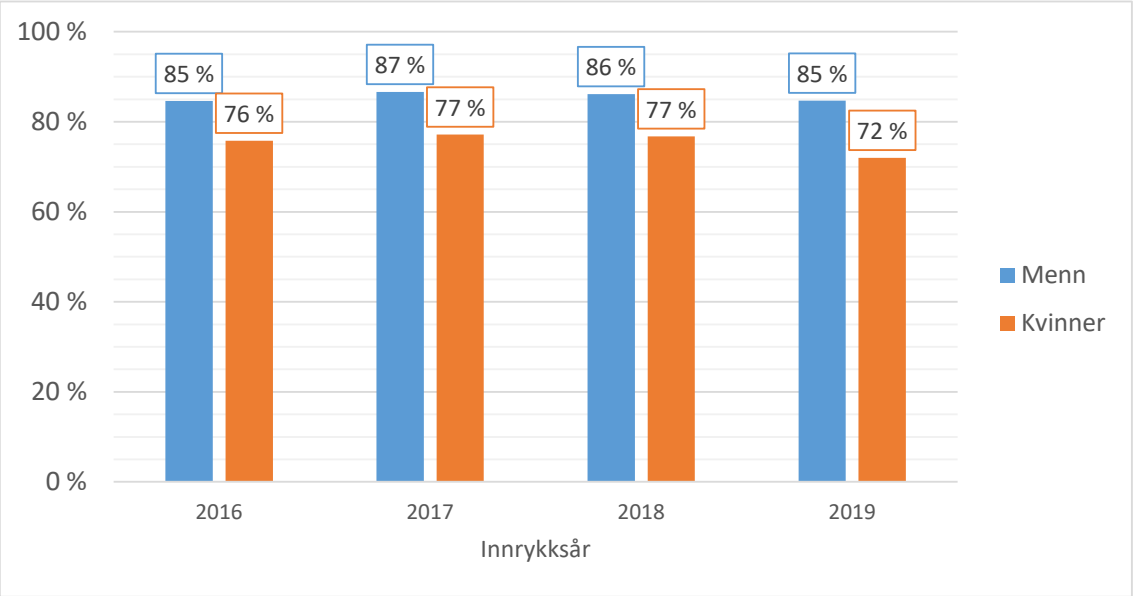

Figur 6.2 Andel blant menige i førstegangstjeneste som i egenerklæringen har oppgitt at de ønsker tjeneste i Forsvaret. Fordelt på innrykksår og kjønn.

Motivasjonen som oppgis i egenerklæringen, er ikke et sentralt kriterium i seleksjonen til førstegangstjeneste, men én av mange faktorer som inngår når Forsvaret velger hvem som skal kalles inn til sesjon. Det at andelen som har vært umotiverte eller usikre er høyere blant kvinnelige menige, sier ikke nødvendigvis noe om hvordan Forsvaret selekterer, men er en naturlig konsekvens av at det er flere motiverte menn enn kvinner i årskullet som helhet. Det er heller ikke unaturlig at det velges inn flere umotiverte eller usikre kvinner når andelen kvinner øker.

Det kan være interessant å sammenligne tallene for 2018 med det som fremkommer av den allerede nevnte vernepliktsundersøkelsen, hvor man spør de menige i tjeneste om de ville ha tjenestegjort hvis det var frivillig. Totaltallet er ganske likt, men i tallene fra egenerklæringen

ser vi en kjønnsforskjell vi ikke finner igjen i vernepliktsundersøkelsen.[25] I tillegg er andelen som svarer «vet ikke» langt lavere i vernepliktsundersøkelsen.

Styrken ved å benytte egenerklæringen er at vi ser hva de menige faktisk svarte da de tok stilling til spørsmålet første gang og at vi dessuten får med hele kontingenten i datagrunnlaget og ikke bare de som svarer. Den fremste svakheten er at mange vil forandre mening i løpet av seleksjonsprosessen.[26] Et tydelig eksempel på det siste er at det også er kvinner født 1996 eller tidligere – og dermed ikke omfattet av allmenn verneplikt – som tjenestegjør til tross for at de i egenerklæringen har oppgitt at de ikke ønsker tjeneste.

6.2 Motivasjon på sesjon

Også på sesjon registrerer Forsvaret de vernepliktiges motivasjon. Med utgangspunkt i tjenesten den enkelte fordeles til, setter sesjonsoffiseren en todelt gjennomføringsprognose. Den består av en bokstav (M/U), som angir om kandidaten er motivert eller umotivert for tjenesten, og et tall på en skala 1–4, som angir hvor godt egnet kandidaten er for tjenesten. I denne analysen benytter vi kun den første delen av prognosen. I motsetning til i egenerklæringen er det ikke mulig å angi at den er vernepliktige er usikker. Andelen motiverte eller umotiverte kan dermed ikke sammenlignes direkte.

En usikkerhetsfaktor i denne målingen er at den er basert på en sesjonsoffisers vurdering. Den subjektive oppfattelsen av hva det vil si å være motivert vil kunne variere mellom de ulike sesjonsoffiserene og over tid. Det er også en risiko for at ulike grupper, for eksempel kvinner og menn, vurderes ulikt.

Figur 6.3 viser hvor stor andel av de menige i førstegangstjeneste som er registrert som umotivert for tjeneste, fordelt på innrykksår fra 2016 og utover. Andelen umotiverte er svært lav, men vi ser samtidig en kraftig økning i 2018 og 2019. Merk at vi her har vist andelen umotiverte nettopp for å tydeliggjøre denne endringen.

[25] I de foregående årene var andelen positive svar tvert imot høyere blant kvinner enn blant menn.
[26] Hellum (2020) viser også til flere eksempler på informanter som av ulike grunner var uærlige om egen motivasjon, både i egenerklæring og på sesjon.

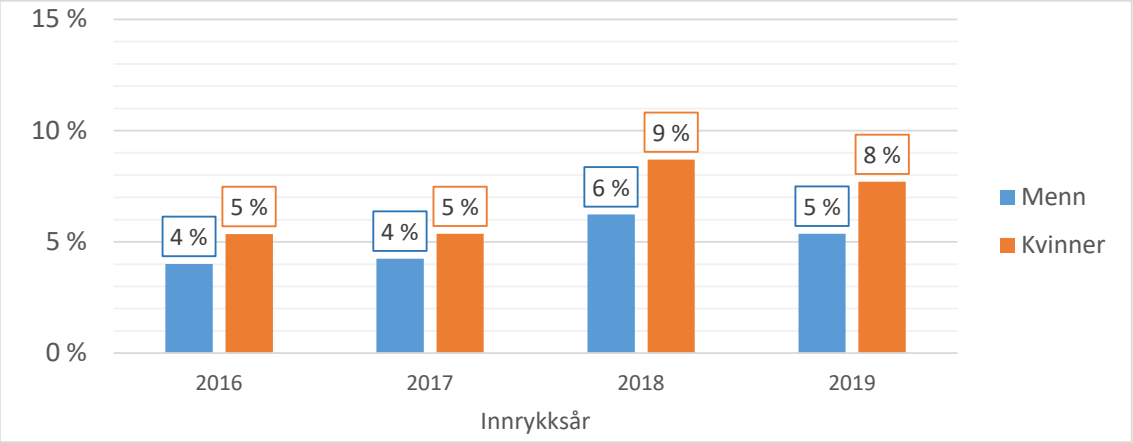

Figur 6.3 Andel blant menige i førstegangstjeneste som sesjonsoffiseren har registrert som umotivert for tjeneste i Forsvaret. Fordelt på innrykksår og kjønn.

Figur 6.4 viser andelen som er registrert som umotivert i hver av forsvarsgrenene. Vi ser at mens andelen umotiverte har vært jevnt lav i Hæren, har vi sett en økning i Luftforsvaret og til dels i Sjøforsvaret. I den samme perioden har vi sett en økt kvinneandel i Luftforsvaret og Sjøforsvaret (jf. figur 2.3) og en økt andel umotiverte blant kvinner (jf. figur 6.3), og disse observasjonene må ses i sammenheng. Bakgrunnstallene viser imidlertid også en viss økning i andelen umotiverte menn i Luftforsvaret og Sjøforsvaret. Merk at disse tallene ikke sier noe om trivsel i tjenesten, men om motivasjonen på det tidspunktet de ble selektert og fordelt til tjeneste. Tallene tyder altså på at det er færre umotiverte som fordeles til Hæren enn til de øvrige grenene.

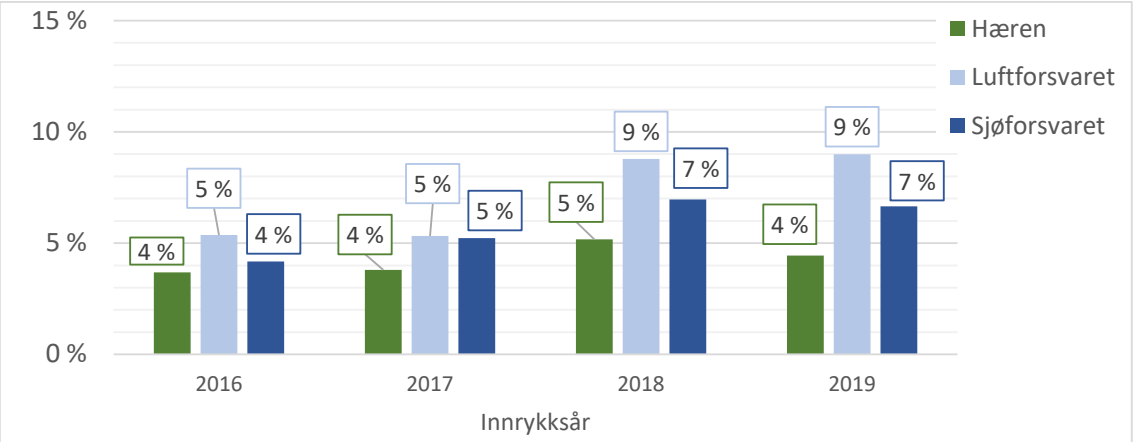

Figur 6.4 Andel blant menige i førstegangstjeneste som sesjonsoffiseren har registrert som umotivert for tjeneste i Forsvaret. Fordelt på innrykksår og forsvarsgren.

7 Oppsummering og videre arbeid

I denne rapporten har vi sett på utviklingen i kvinneandelen i førstegangstjeneste siden innføringen av allmenn verneplikt i 2014. Vi har også sett nærmere på sammensetningen av de tjenestegjørende basert på data fra egenerklæring og sesjon. Arbeidet kan inngå som en del av et kunnskapsgrunnlag for videre forskning.

Kvinneandelen i førstegangstjeneste økte med de første vernepliktige kvinnene sommeren 2016 og har fortsatt å øke de påfølgende årene. Ved inngangen til 2020 er i overkant av 30 prosent av de menige kvinner.

Luftforsvaret har den klart høyeste kvinneandelen av forsvarsgrenene, med 44 prosent kvinner blant de menige ved inngangen til 2020, og andelen har vært stigende de siste årene. Tilsvarende tall for Hæren er 25 prosent, og andelen har vært stabil de siste årene, etter en viss økning i forbindelse med innføringen av allmenn verneplikt. I Sjøforsvaret er andelen kvinner 35 prosent.

Hvis vi ser på enkeltavdelinger med mange vernepliktige er det også store forskjeller. Mens avdelinger som Forsvarets operative hovedkvarter (FOH) og Forsvarets militærpolitiavdeling (FMPA) har en helt jevn kjønnsfordeling blant de menige, har Grensevakten ved Garnisonen i Sør-Varanger (GSV) og enkelte bataljoner i Brigade Nord godt under 20 prosent kvinner. I Sjøforsvaret ser vi en lavere andel kvinner i avdelinger med mye tjeneste på fartøy enn blant dem som tjenestegjør på land. Om forskjellene skyldes ulike interesser og ønsker hos kvinner og menn, Forsvarets krav til ulike typer tjeneste, kulturelle forskjeller eller annet, er det vanskelig å si noe sikkert om. Et tema for videre forskning er å se på mulige forklaringer på forskjellene i kvinneandel mellom ulike avdelinger, og i hvilken grad det får følger for hvilken type tjeneste kvinner rekrutteres til i Forsvaret. I denne sammenheng kan det være behov for en mer detaljert kartlegging av hvilke funksjoner kvinner i førstegangstjeneste innehar.

Rundt 80 prosent av de menige starter sin førstegangstjeneste i løpet av det første skoleåret etter videregående skole eller tidligere. Andelen har vært noe økende de siste årene.

Hvis vi ser på bostedsfylke for de menige, er Trøndelag og Viken de to fylkene som har det høyeste antallet tjenestegjørende sammenlignet med befolkningsgrunnlaget. Ungdommer fra Troms og Finnmark kalles inn til sesjon i langt større grad enn ungdommer fra øvrige deler av landet, men det har foreløpig ikke ført til noen vesentlig overrepresentasjon i førstegangstjenesten.

Rundt 40 prosent av de menige tjenestegjør i Troms og Finnmark, og blant disse utgjør menige med bosted i fylket en større gruppe enn befolkningsgrunnlaget skulle tilsi. Et tilsvarende mønster ser vi for tjenestestedene i Nordland, Trøndelag og Vestland. I østlandsfylkene Oslo, Viken og Innlandet, som alle har mange tjenestegjørende, ser vi ikke noen tydelig sammenheng mellom tjenestested og bosted.

Over halvparten av de tjenestegjørende har bakgrunn fra allmennfaglige studieretninger på videregående skole. Videre er det rundt 15 prosent som kommer fra håndverks- og tekniske fag. Av ulike grunner er ikke tallene direkte sammenlignbare med aldersgruppen som helhet. Det kan imidlertid virke som om elever fra helse- og oppvekstfag er underrepresentert i Forsvaret. En grundigere kompetansekartlegging av de tjenestegjørende og en sammenligning med Forsvarets kompetansebehov er nødvendig for å si noe om det er visse utdanningsområder Forsvaret bør rekruttere mer eller mindre fra.

De fleste som tjenestegjør i Forsvaret har ønsket det selv. Imidlertid er det en høyere andel blant tjenestegjørende kvinner enn blant tjenestegjørende menn som på egenerklæring eller sesjon har oppgitt at de ikke ønsker tjeneste. Andelen er også noe økende, særlig i Luftforsvaret. Et mulig tema for videre arbeid er å kartlegge hvem disse menige er. Spørreundersøkelser blant de menige kan vise om holdningene til tjeneste endrer seg i løpet av tjenesten. Selv om den enkeltes motivasjon vil endre seg over tid, viser tidligere analyser at de som i utgangspunktet har vært umotiverte, i noe mindre grad blir rekruttert til videre tjeneste i Forsvaret (Køber mfl., 2019).

Denne studien er basert på sesjons- og vernepliktsdata fra Forsvarets personell- og vernepliktssenter (FPVS). Et slikt stort og omfattende datagrunnlag gir unik innsikt og oversikt over Forsvaret som helhet og utviklingen over tid. Registerdata gir samtidig en del begrensninger, særlig når vi ser på årsakssammenhenger eller studerer mindre grupper. I denne studien har vi skissert en del temaer for videre forskning, hvor bruken av dette datagrunnlaget bør kombineres eller suppleres med andre metoder, som spørreundersøkelser og intervjuer.

Referanser

Aandstad, Anders (2016). Minimumskravskalaer for fysiske tester i Forsvaret. En beskrivelse av hvordan minimumskravskalaene for Forsvarets nye fysiske testordning er fastsatt. Forsvarets høgskole – Norges idrettshøgskole / Forsvarets institutt.

Aandstad, Anders, Bjørnar Dullum og Hilde Solheim (2019). Fysiske krav: – Vi må vite hva vi vil. Forsvarets forum. https://forsvaretsforum.no/debatt/fysiske-krav--vi-ma-vite-hva-vi-vil/109776

Fauske, Maria Fleischer (2011). «Jeg vil inn i Forsvaret – hvem er jeg?» – en kvantitativ studie. FFI-rapport 2011/01204.

Fauske, Maria Fleischer (2012). Analyse av data fra Sesjon del 1 i 2011, FFI-rapport 2012/00706.

Forsvaret (2019). Finnmark heimevernsdistrikt 17. https://forsvaret.no/hv/org/distr/17. Oppdatert 6. januar 2020.

Forsvaret (2020). Forsvarets årsrapport 2019.

Forsvarets forum (2019). Nå starter Heimevernets førstegangstjeneste i Finnmark. https://forsvaretsforum.no/na-starter-heimevernets-forstegangstjeneste-i-finnmark/107071. Oppdatert 28. juni 2019.

Forsvarets mediesenter (2019). Vernepliktsundersøkelsen. Kontingent 2018.

Hellum, Nina (2020). «Motivasjon er ferskvare» – en feltstudie på forventninger og motivasjon for tjeneste blant rekrutter på KNM Harald Haarfagre. FFI-rapport 20/02085.

Køber, Petter Kristian (2015). Velger Forsvaret de rette ungdommene? – analyse av seleksjon, gjennomføring og frafall i førstegangstjeneste 2010–2014. FFI-rapport 2014/02174.

Køber, Petter Kristian (2016). Fra sesjonsplikt til verneplikt for kvinner – motivasjon og seleksjon på sesjon del 1 for årskullene 1992–1997. FFI-rapport 16/00014.

Køber, Petter Kristian (2017). Friskere, raskere, sterkere? – en kvantitativ analyse av medisinske og fysiske krav til førstegangstjeneste. FFI-rapport 17/01691.

Køber, Petter Kristian (2020). Motivasjon for førstegangstjeneste – en kvantitativ analyse av sesjonsdata 2009–2019. FFI-notat 20/01634.

Køber, Petter Kristian, Nina Hellum og Torbjørn Hanson (2019). Førstegangstjenesten som rekrutteringsbrønn for videre karriere i Forsvaret – en tverrfaglig studie. FFI-rapport 19/01788.

Køber, Petter Kristian og Kari Røren Strand (2013). Første møte med Forsvaret – en kvantitativ analyse av data fra sesjon i 2012. FFI-rapport 2013/01850.

Svendsen-utvalget (2020). Økt evne til å kombinere menneske og teknologi. Veier mot et høy-teknologisk forsvar. 24. juni 2020.

Teien, Hilde, Anders Aandstad, Kristine Gulliksrud, Jan Ivar Kåsin, Petter Køber, Finn Arne Lereggen, Nina Rones, Terje Sagen, Gaute Gjein, Stein Garang, Grete Thorsby, Ole Christian Lang-Ree, Christoffer Eriksen og Øyvind Voie (2019). Selekteres de riktige personene til dagens Forsvar? – beskrivelse av dagens seleksjonsordning til førstegangstjenesten. FFI-rapport 19/01738.

About FFI

The Norwegian Defence Research Establishment (FFI) was founded 11th of April 1946. It is organised as an administrative agency subordinate to the Ministry of Defence.

FFI's MISSION

FFI is the prime institution responsible for defence related research in Norway. Its principal mission is to carry out research and development to meet the requirements of the Armed Forces. FFI has the role of chief adviser to the political and military leadership. In particular, the institute shall focus on aspects of the development in science and technology that can influence our security policy or defence planning.

FFI's VISION

FFI turns knowledge and ideas into an efficient defence.

FFI's CHARACTERISTICS

Creative, daring, broad-minded and responsible.

Om FFI

Forsvarets forskningsinstitutt ble etablert 11. april 1946. Instituttet er organisert som et forvaltningsorgan med særskilte fullmakter underlagt Forsvarsdepartementet.

FFIs FORMÅL

Forsvarets forskningsinstitutt er Forsvarets sentrale forskningsinstitusjon og har som formål å drive forskning og utvikling for Forsvarets behov. Videre er FFI rådgiver overfor Forsvarets strategiske ledelse. Spesielt skal instituttet følge opp trekk ved vitenskapelig og militærteknisk utvikling som kan påvirke forutsetningene for sikkerhetspolitikken eller forsvarsplanleggingen.

FFIs VISJON

FFI gjør kunnskap og ideer til et effektivt forsvar.

FFIs VERDIER

Skapende, drivende, vidsynt og ansvarlig.

FFI's organisation

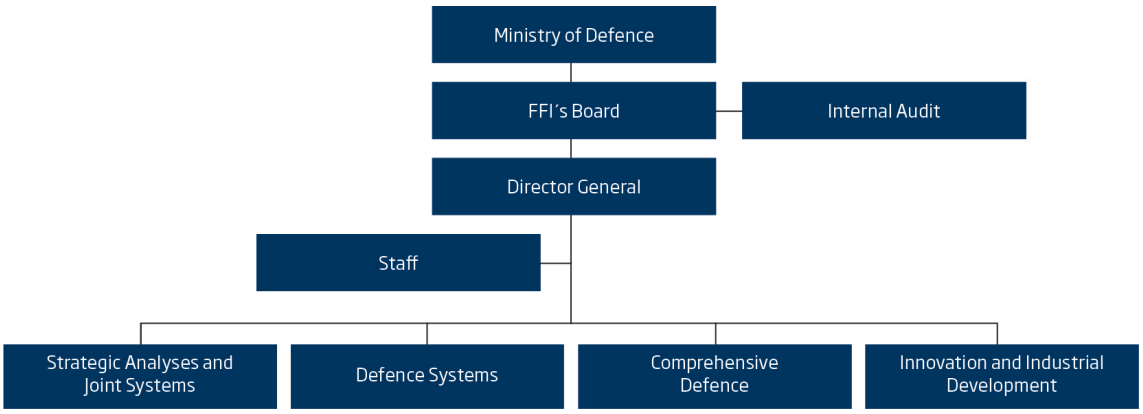

Forsvarets forskningsinstitutt
Postboks 25
2027 Kjeller

Besøksadresse:
Instituttveien 20
2007 Kjeller

Telefon: 63 80 70 00
Telefaks: 63 80 71 15
Epost: ffi@ffi.no

Norwegian Defence Research Establishment (FFI)
P.O. Box 25
NO-2027 Kjeller

Office address:
Instituttveien 20
N-2007 Kjeller

Telephone: +47 63 80 70 00
Telefax: +47 63 80 71 15
Email: ffi@ffi.no

FFI Forsvarets forskningsinstitutt